

Плотникова Ана А.
(Москва, Руска Федерација)

ЕТНОЛИНГВИСТИЧКАТА ПРОГРАМА ВО МАКЕДОНСКИОТ ПУНКТ НА "МАЛИОТ ДИЈАЛЕКТОЛОШКИ АТЛАС НА БАЛКАНСКИТЕ ЈАЗИЦИ"

Абстракт: Во трудот се изнесени резултатите добиени од теренските истражувања реализирани во 1999 година во Република Македонија според програмата за работа на "Малиот дијалектолошки атлас на балкански јазици" на Институтот за славистика и балканистика при Руската академија на науките. Истражувањата покажуваат дека етнолингвистичкиот материјал собран од двата пункта (село Теово и село Пештани) во Македонија има: 1) заеднички особини за многу македонски, а, исто така, и балканскословенски културно-јазични традиции во целост; 2) има особини кои би можеле да се наречат оригинални македонски, бидејќи во други ареали на Јужна Славија тие практично не се среќаваат; 3) има особености на самото истражувано село Пештани кои претставуваат, по оваа или онаа причина, единствени (уникатни).

Клучни зборови: етнолингвистичка програма, Македонија, македонски јазик, лексика, обредност, дијалектолошки атлас, балкански јазици, словенски јазици

Меѓународниот проект "Мал дијалектолошки атлас на балканските јазици" (понатаму - МДАБЈ), заедно со сопствените јазични програми (синтаксичка и лексичка), вклучува етнолингвистичка програма (Плотникова 1996) ориентирана кон собирање на податоци за лексиката и терминологијата на локалните културни традиции на Балканот (Домосилецкая - Плотникова - Соболев 1998). Во август 1999 година, според етнолингвистичката програма, за првпат беа истражувани македонските села: Пештани, коешто се наоѓа 13 км на југ од Охрид и с. Теово во реонот на Велес во областа Азот. Селото Пештани е зацртано како пункт во мрежата на атласот што се создава. Во дијалектолошките истражувања во с. Пештани учествуваа А.Н. Соболев, Г.П. Клепикова, А.А. Плотникова заедно со македонските колеги М. Марковиќ и Д. Геговски кои работат под раководство на акад. З. Тополинска. Етнолингвистичката програма на атласот беше реализирана во целост, при што имавме ретка можност за непосредно истовремено толкување и споредување на материјалот со етнолингвистичките податоци од другото македонско село, кое не влегува во мрежата на МДАБЈ - с. Теово¹, кое беше истражено според етнолингвистичкиот прашалник две недели пред тоа. На тој начин, работата врз етнолингвистичката програма на југозападниот македонски пункт на самиот почеток на нашата експедиција не воведе во фон на познати, а во некои случаи, дури и на прогнозирани општи централномакедонски податоци. Заедно со тоа, во Пештани се одрази, од една страна, југозападната македонска културно-јазична традиција (во која, според сите показатели, влегува Струга, а исто така и Дебар), а, од другата страна, рефлектира и некои единствени црти на традицијата на микроарелот јужно од Охрид, со што претставува особено интересен објект за етнолингвистички истражувања.

Понатаму во статијата ќе бидат покажани: 1) особините заеднички за многу македонски, а исто така и балканскословенски културно-јазични традиции

¹ Ја користам можноста, да ја изразам огромната благодарност кон македонските колеги коишто ги организираа теренските истражувања во регионот на Велес: на проф. Анета Светиева, на Љ. Ристески, на Љ. Неделков.

во целост, со посебен осврт кон специфичноста на истражуваното село дури и во такви широки рамки; 2) особините кои би можело да се наречат чисто македонски, бидејќи во другите ареали на Јужна Славија тие, практично, не се среќаваат; тука ние, тргнавме од особеностите што се заеднички со т.н. западноцентрален дел, со оглед на тоа што другиот пункт за споредување, с. Теово, припаѓа повеќе кон западниот дел на "центарот", отколку на источниот; 3) особеностите на самото истражувано с. Пештани кои претставуваат од оваа или онаа причина единствени (уникатни). Веднаш би требало да се одговори дека уникатноста се состои како од исклучителноста на појавите набљудувани во с. Пештани, исто така и од неповторливоста на испреплетувањето на повеќе познати особини, што би можело да биде условено од повеќе разни причини: може да биде резултат на внатрешните процеси на формирање на системот на "културниот дијалект", на географските фактори (близината на големото езеро, релативната комуникациска оддалеченост од другите региони - патот по должината на езерото од страната на високата планина) и др.

Како што е веќе познато, основната цел на етнолингвистичката програма е проучување етнокултурната лексика и терминологија во контекст на дијалектните текстови, одразувајќи, притоа, релевантни екстралингвистички особености на функционирање на термините. Поради тоа, диференцираните етнолингвистички особености на традицијата на с. Пештани се однесуваат како на планот на изразот (термини, лексеми) така и на планот на содржината (обреден и митолошки контекст на функционирање на термините).

Првиот распространет тип на појави (називи и соодветни реалии, обреди, обичаи, митолошки претстави) се **балкански, балканскословенски** (т.е. источниот дел од јужнословенскиот ареал, вклучувајќи ги истовремено и различните српски културно-дијалектни традиции), **јужнословенски** и **општословенски** феномени, утврдени, исто така, и во с. Пештани.

Од сферата на *народниот календар*, кон таквите културно-јазични појави можно е да им се се припишат:

балкански и балканскословенски обичај на печење на новогодишен леб со метална пара за гатање на среќата на куќата (тука се одбележува "заедничкиот" родов назив на таквиот леб - *йрџнец, йййа*, што се вклопува во шемата на распространетост на сличните родови називи на лебови за гатање на пошироката територија на источносрпскиот и западнобугарскиот и македонскиот ареал);

балкански и балканскословенски *амкајне* 'покладна игра-натпревар со јајце врзано на конец' (по завршувањето на играта, како и во другите региони во Македонија, јужна Бугарија и југоисточна Србија, конецот го палат и гатаат за должината на животот на повозрасните селани);

балканската и балканскословенската *мáрйинка* (потрадиционалната форма на називот е со суфиксот *-ица*: буг. и макед. *мáрйеница*) 'украс-апотропеј направен на првиот пролетен ден од конци во боја' (да забележаме дека во с. Пештани, како и во другите југозападни македонски зони таа се изработува од црвен, бел, црн конец. Притоа, постарите жени го изработуваат молчејќи, не гледајќи го додека го прават, држејќи се со рацете за грбот, а потоа според количеството на сплетените нитки, гатаат каков ќе биде родот во следната година: доколку преовладува белиот конец, ќе има леб, а црвениот конец - вино);

балканската и балканскословенската фолклорна мотивација на називот за првиот (четиринаесеттиот) ден од месец март, *баба Мáрйа*, го поврзува терминот со легендата за заминувањето на некоја баба да ги пасе козите во планината во несоодветно рано време: бабата го навредува месецот Март (кој според легендата од тоа село имал, како и Февруари, 28 дена), при што Март му се обратил на Април, кој имал 33 дена, да му отстапи 3 дена за да ја казни непослушната баба со студ;

балканските и балканскословенските лазарки - 'обиколка на домовите на девојките на Лазарева сабота со песни и благослови' (да забележаме, дека лазарките се даруваат не само со традиционалните, за таа пригода, јајца, туку и лепчиња испечени специјално за нив - *кравјчина*);

балканскиот и јужнословенскиот пригоден обичај за предизвикување на дожд во овој дел од македонскиот ареал има назив *ој-л'џлје*, *ој-л'џл'е* и некои специфични особености во исполнувањето: така, девојката-сирак облечена во зеленило целото село (а не малата група на придружнички) ја води кон езерото; таму девојката ја потураат со вода, и дури потоа одат по куќите, собирајќи подароци (во традиционалниот тип на балканскословенски обред главната учесничка ја водат по куќите и домаќинките ја потураат со вода и тука и ја даруваат. (Плотникова 1999).

Од сферата на *семејната обредност*. Во терминологијата на обичаите и обредите околу *раѓањето* преовладува општословенската лексика (*јáлова*, *нѝлoднa* 'неплодна жена'; *бáба*, *бáбица* 'бабица', *пoсл'ѝжина*, *л'ѝжишче* 'последок', *вѝѝе* 'подарок за родилката и новороденчето, *срѝжeнe*, *срѝжeјнe* 'стрижење' и др., заедно со заемките од грчкиот јазик, како на пр., *л'ѝунка* 'родилка'). Што се однесува до екстралингвистичките карактеристики на терминологијата на обичаите поврзани со раѓањето, тука наоѓаме традиционални балкански сижеа (коишто имаат соодветни аналогии во словенската архаична зона на Полесје): назив за околуплодовиот меур, во којшто се раѓаат некои деца, се нарекува според типот на назив на облеката (Кабакова 1998 : 108), распространет кај Србите и кај дел од Бугарите *кóшул'a*, *кошѝл'ица*, која, според верувањата на балканските Словени, го заштитува нејзиниот сопственик од куршумот на непријателот и за други несреќи; сижеата за децата кои се способни да наштетат и да урочуваат откако, со оглед на околностите, по престанувањето на доењето ќе бидат повторно ставени да цицаат: *пoфѝл'орeнo дѝѝe*, *пoврѝѝeнo дѝѝe* (Толстие 1983:11), настанувајќи потоа *дѝвл'ија* 'завидлив, способен да урочува' и др.

Со најголема разновидност и најголем степен на зачуваност во с. Пештани се карактеризира лексиката и терминологијата на *с в а д б е н а т а* обредност. До денешни дни, во ниту еден од истражуваните пунктови според етнолингвистичката програма, на територијата на Србија или Македонија не се сме се судриле со толку исполнет број на особини според мрежниот прашалник, почетно ориентиран кон фондот на лексиката и соодветните контексти на **балканската** свадба. Најнапред, сочувана е сложената структура на претсвадбените ритуали, кои овде се разместени од Велигден (или дури од Божиќ) до есенскиот празник св. Богородица (исто така е определен овој период во други региони: "од денот на св. Ѓорѓија до св. Богородица" (Кличкова-Георгиева 1965 : 101); така, на сите информатори им се познати: договорот за веридба - *врѝачка*, *врѝејне*; прва "мала" веридба - *мал сpој* (на Велигден или на Божиќ); главна веридба, завршувајќи со вечера спроти свадбата во домот на невестата (пред празникот св. Богородица) - *ѝбoл'ем сpој*, *сpојoѝ ѝбoѝл'ем*. Притоа, дарот на верената девојка, наречен *нѝѝан*, има свое посебно ритаулно оформување: во текот на две недели до главната веридба сите гости од страната на вереникот доаѓаат во куќата на невестата и во садот во којшто се наоѓа прстенот ставаат пари, подароци, за што, како возврат, родителите на невестата ги даруваат гостите. На таков начин, во овој македонски пункт *нѝѝан* има значење на 'дар на верената девојка' (откаде се фиксира и *нѝѝани* 'подароци') и 'ритуал на заемно дарување помеѓу невестата и младоженецот пред свадбата', што може да има и фразеолошка форма: тргнувајќи кон домот на невестата, велат: *че мѝнвaмe нѝѝан*.

При таквата функционална распределба на свадбената лексика, самиот ден на свадбата го носи називот *сва́дба*. Карактеристичниот назив *сѝпрој* 'свадба' за целата македонска традиција (Groen 1977 : 284; Hendriks 1976 : 289; Кличкова - Георгиева 1965 : 138) во традицијата на ова село се однесува на почетот на свадбата што се случува во саботата навечер во домот на невестата (*срој*) што често тука се означува како "првиот ден од свадбата".

Разновиден е и свадбениот реквизит при истражувањата на македонскиот пункт; последователно се забележуваат термините: *ба́јрак* 'свадбено знаме' (украсено е со платненца; со него оди и игра *сѝа́росваи́*; во ова село *сѝа́росваи́(ои́)* е - знаменосец; тоа е негова основна функција); *ѝре́ндавил со ѝри́ ја́боли* 'свадбено дрвце' (свекрвата ѝ го дава на невестата при влегувањето во домот; на почетокот полека ја удира невестата со тоа 'дрвце', а потоа ѝ го предава на невестата, а таа ги фрла јабољката преку покривот на куќата; децата ги фаќаат); *сва́ќа, сва́јќа* 'свадбен леб, кравај' (последниот термин, според набљудувањата на Е.С. Узенева е карактеристичен, имено, за македонската традиција, сп. *сва́ќа* (с. Теово, лични заб.), *сваќа* (Кличкова-Георгиева 1965 : 118-119, 139, 147) 'свадбен леб, кравај')

Поголем степен на диференцијација покажуваат и називите за она што невестата го добива од татковата куќа, а се однесува за различни негови составни делови: *ми́рас* 'дадена земја, лозје и др. недвижен имот', *ѝри́ќа* 'донесено од кај таткото - облека' при што, како архаично (застарено) се смета *ру́во(ѝо)* 'донесено од кај таткото - облека'. Тука е утврден изразот, што при теренските истражувања на балканските села не беше сретнато досега, а е поврзан со плаќањето на таткото на младоженецот за невестата: *да го кѝиме ѝи́л'еи́о, кѝи́л го* др. шеговити, но, обврзувачки, изрази во ритуалот. Символичното плаќање за невестата тука се назива *а́герлок, ѝлај́кене*.

Истите основни тенденции на заемна поврзаност на општословенската лексика со турцизмите и грцизмите (сепак со силно преовладување на општословенската лексика и фразеологија) ги одразува **п о г р е б н а т а** обредност. Еве само неколку примери: *ду́ша бе́реи́* 'агоија, предсмртни маки', *ѝмрени, о́јдени* 'умрени, покојници, предци'; *ѝо́ј све́и* заедно со *ви́јал'еи́* 'задгробен свет'², *за́душа* 'помени посветени на умрениот во текот на една година од неговата смрт' и *заду́шници* 'календарски празници посветени на умрените' и т.д.

Во сферата на народната митологија се забележува лексика која би можело да се нарече 'балканска' според нејзиното или преовладувачко или карактерно или според исклучителното распростирање на Балканот. Кон оваа категорија се однесуваат називите за вештерките: *ма́ѓеи́ница, ма́ѓеи́ничка*, познати првенствено во Бугарија, Македонија и источна и југоисточна Србија; *самовили* - називи за митолошките суштества од женски пол, забележани последователно во источна и југоисточна Србија, западна Бугарија, Македонија, каде што е распространето и типично балканското сиже за невидливата вечера, за пирот (веселбата) на овие суштества на коишто случајно наидуваат поминувачите при што тешко заболуваат. Во с. Пештани овие претстави се мошне постојани (стабилни): таков расказ ние слушнаваме од мајката на месниот интелектуалец - учителот, чијшто татко, божем се нашол крај извор со вода на вечера на 'самовилите' (*ѝи́ја ру́чели на че́шмаи́а*) и останал практично парализиран (во текот на нашата работа со Ратка Медароска тој беше нем учесник во сите разговори со неговата жена, која во периодите на одмор од разговорот одеше да го негува). Во с. Пештани ги сретнавме, исто така, и

² Според сѐ, овој термин е поврзан со турцизмот *вилаеи́*, а познат во македонската традиција со значење 'провинција, област, роден крај' т.е. се однесува кон семантичкото поле 'простор, територија', имајќи утврдена позиција на 'свое' во универзалната митолошка опозиција 'свое - туѓо'.

расказите за суштеството *ламја*, кое: (1) живее во Охридското Езеро, има две глави, излегува на брегот и јаде луѓе; (2) лета пред облаците, пред олујата при грмење. Поголем спектар на значења се забележани во селото за лексемата *ѿблосум* (најверојатно, од тур. *telsem* 'талисман, магичен предмет'), митско суштество кое во другите зони се однесува на заштиник на домот, градбите, чиешто функции потекнуваат од душата на засидан човек, животно или неговата сенка во градбата; во с. Пештани тоа е: 1) заштитник на полето, лозјата со облик на змија; 2) змија, заштитник на домот и луѓето во неа; 3) голем силен змеј, чувар на богатство; 4) голема змија; 5) мрзливец (т.е. човек што си седи само дома). Доколку се сретне 'толосумот' в куќи не треба да се убива за да не се навлече несреќа на домаќинот на куќата (*Во кујкава да било не си смеало да го бијеш, ѿблосум, чобек. Не си смеало ако домаќин бил во кујкаѿа.*); змеј "толосум" сличен на човек (*Глаа ѿмаѿ голама, ко чобек... ѿма некако, коса ѿмаѿ и к'рс*). Од сферата на народната митологија не треба а да не се забележи редицата лексеми со словенско потекло. Прво, тоа е терминот, којшто се однесува кон семантиката на смртта и означувањето на умрените некрстени деца (или нивните духови кои ги напаѓаат луѓето во вид на болести, како во с. Пештани): станува збор за дериватите од *-нав-*, познати во Украина, особено на Карпатите, на полеско-полската гранична зона,³ во источна Србија и западна Бугарија, често во Словенија и насекаде во Македонија. Во с. Пештани називот за ова суштество има донекаде завуалиран фонетски облик: *унафи*, *унафје*, *унави*, а, исто така, преовладува и семантиката на 'болест на родилката, на младите жени' (*фаѿшеја унафи* 'фаќаат, напаѓаат унафите'), што, впрочем, е карактеристично и за другите македонски села во централните и западните региони, сп. *нави* 'болест на родилката'; *ванаѿи навиѿе*, *фаѿѿаѿи навиѿе* - за заболената родилка (с. Теово, лични набљудувања), при што во околината на Охрид се познати и други различни и видоизменети називи (од **-нав-*) на духови коишто ги напаѓаат родилката и детето: *хунаѿи*, *унај* (Вражиновски 1995 : 83; Китевски 1996 : 167) и др. Второ, широка распространетост има терминот *волколак* со значења 'вампир по 40 дена', 'умрен а жив, сличен на обичен човек', како и сижеата за неговото живеење со жената, од што може да се роди дете - од *волколак сѿн*, *волкблоче* (*Од волколак сѿн. М'жев со жѿнава сѿѿл, и ѿѿ ѿорбдила, а м'жеѿ ѿмрен, и ѿб ѿѿ си ѿреѿвбрило како волколак*). Да забележиме дека дадениот термин претставува прекрасна специфика на с. Пештани како пункт во крајниот југозападен дел на македонскиот етнокултурен простор, особеност што има паралели со албанските културни дијалекти (каде *vurkollak*, *vurvollak* е заемка од словенските јазици), а, исто така, и на Јадранското приморје (Јужна Херцеговина, Далмација) во Босна и Хрватска. На територијата на Македонија во целост е попознат како: *вамѿир* (*воѿер*, *воѿир*), *сенка*, *сениѿѿе* (сп. во с. Теово: *ваѿѿир*, *сениѿѿе*), *гробник* (Струга, Охрид) со значење 'вампир' (Вражиновски 1995 : 93). Во с. Пештани називите *воѿер*, *воѿир* (pl. *воѿри*) се широко распространети за означување на душата на умрениот или вампирот до 40-тиот ден, во форма на сенка што скита околу куќата (сп. исто така доста постојани се изразите од типот *ко воѿер ѿѿѿ'л* 'шетал како вампир').

Како што веќе станува јасно од претходноизнесените запишани податоци, многу културно-јазични црти можат да се наречат **македонски** со оглед на тоа, што тие се, имено, карактеристични за овој ареал на Јужна Славија (називот на свадбата *сѿрој*, *срој*, називот на свадбениот леб *сваќа*, широко распространетите називи на митолошките персонажи *самовила*, *нави*, *ламја*). Освен тоа, треба да се одбележат и низа други типично македонски феномени, исто така забележани при истражувањата во с. Пештани.

³ В. карта во статијата на Агапкина.

Природно е што во с. Пештани успеавме да забележиме богати ритуали и соодветна терминологија поврзани со циклусот на раѓање, сврзани со празникот Богојавление (Водокрст), тоа кој во цела Македонија е познат под името *вóдици*: во с. Пештани *вóдици* траат два дена (Богојавление и Денот на Св. Јован Крстител,) и се нарекуваат соодветно *мъшки водѝци* и *жéнски водѝци*. Исто, за разлика од другите македонски традиции, и во првиот и во вториот ден во селото поминуваат процесии од девојки (*водѝкарки*): во првиот ден тие пеат песни - благослови, наменети на мажите, а на вториот - на жените, момите и девојчињата. Интересна особина од сферата на семејната обредност, којашто има директни аналогии со расказите запишани во с. Теово (во тој број и од Македонците преселеници од грчката територија на Македонија), е појавата на информацијата за празнувањето на денот посветен на сите умрени во селото. Тоа се случува на *Дýовден* (Св. Троица), кога роднините на умрените одат на гробиштата и оставаат на гробовите, заедно со храната, гранчиња со листови од орев, претпоставувајќи дека зеленото од дрвјата ќе им обезбеди неопходна сенка на душите коишто се излезени на тој празник од гробовите: *На Дýовден кéј нас ѝсѝо óдеѝ и со орéшл'инка. Орéшл'инка ѝо од óреф л'ѝшка кѝнеф, и ѝба, вел'еф, ѝо обѝчаеѝ ѝѝѝа со орешл'инкаѝта ѝи мáмел'е ѝѝѝа, мърѝвиѝѝе, да дóждеѝ да рúчае дека сéкој на жрóбоѝ нóси ѝо нéшчо дáр: за јáден'е, за ѝѝен'е, ѝа млéко кѝсело нóсеѝ, ѝа нéкој колáчи, рáбоѝѝи, и да дójde л'и да јáде лѝ дека вѝкае ѝбóј дéн бѝл'и слóбодни мърѝвиѝѝе се ѝушчаѝ од жрадинáѝта бѝшад и мáмеѝ со орéшл'инка да дóждеѝ óвде за да јáдеѝ.* (Спореди записи од с. Теово: *На Дýова сабоѝта кришме óреј - жрáнки. На Дýовден во сабоѝѝаѝта си сѝрэмаме: кóра си сѝрэмаме, јáѝа ваѝцýеме, сѝрэмаме на кóје л'éѝ, блáзи рáбоѝѝи си ѝрáиме... А рáно на Дýовден, ѝреѝ сóнце да бóсне на жрóбиѝѝѝе óдиме, на жрóбл'е, ѝе орéвиѝѝе и орешѝнкиѝѝе ѝи нóсиме, и кѝѝки нóсиме, и вóда нóсиме.*

Од типично македонските особености треба да се спомене и **МИТОЛОШКИОТ** термин *нарóчница*, *нарџчица* 'женски демон којшто ја определува судбината на детето' (сп. *нарéчница* (Вражиновски 1995 : 51:60), кој всушност има традиционална балканска содржина (три демони од женски пол доаѓаат ноќе, најмладата го има конечниот збор, луѓето ги прислушкуваат нивните разговори и сл.).

6

можат да не одведат до родовските селски празници. Терминот *кол* поединечно никаде веќе не се среќава (според нас, би можело да се поврзе со слов. лексеми од типот: ср.-хр. *колeно* 'род, поколение', рус. *йоколение*)⁴; логичноста и содржината на обредните дејствија потсетуваат на празнувањето на покровителот на родот, но има свои исклучителни особености. Се извршува во три варијанти, бидејќи селото се дели на три групи, празнувајќи го овој или друг светец. На таков начин, во с. Пештани се делат следните групи според карактеристиките на прославувањето на светецот: *свеџаџирџовци*, *свеџаџеџковци*, *свеџникџовци*, соодветно на почитувањето на св. Троица, св. Петка, св. Никола. Групата семејства што го празнуваат светецот се нарекуваат *кол*. Во секоја група исполнувањето на обредот има свои особености, покрај општите (заедничките) својства: во сите варијанти празникот временски е поврзан со Богојавление (*Свеџи Јџан, вџдици*), што не зачудува при општата определеност на овој ден во македонската народна културна традиција); во сите варијанти се прави процесија кон езерото и се свети вода; во сите варијанти постои ритуал на избор на *кум* - старешина на родот, главно во текот на целата година, при што и самиот процес на изборот има свои особености: или низ предавање на предмет осветен во езерото или низ процес сличен на гатање со прекриена чинија, каде што претходниот *кум* го става прстенот или специјално испеченито леб (знакот на старешинството во текот на годината) и сите присутни мажи од аналогните предмети го одбираат тој знак; во сите варијанти постои обврзувачка трпеза по повод празникот на преизбраниот *кум*.

⁴ Со обзир на вторичноста на идејата на терминот за дел од телото од и.-е. *kuel - 'се врти', 'произлегува, се раѓа, расте' в. за тоа (Бјелетић 1999 : 57-59)

Плотникова 1999 — Додола // *Славянские древности. Этнолингвистический словарь*. Т. 2. М., 1999. С. 100-103.

Толстые 1983 — Толстые Н.И. и С.М. *О задачах этнолингвистического изучения Полесья* // Полесский этнолингвистический сборник. М., 1983. С. 3-21.

Groen 1977 — Groen B.M. *A Structural Description of the Macedonian Dialect of Dihovo*. Lisse, 1977.

Hendriks 1976 — Hendriks P. *The Radožda-Vevcani Dialect of Macedonian*. Lisse, 1976.